

Wiejskie budownictwo drewniane na Ziemi Olkuskiej

Na Ziemi Olkuskiej występowało charakterystyczne drewniane budownictwo wiejskie.

Można w nim wyróżnić **trzy typy zabudowy**:

- zabudowę zwartą** tj. budynki stykają się ze sobą bez pozostawiania pomiędzy nimi przerw,
- zabudowę zamkniętą** tj. budynki, które okalają wewnętrzne podwórko oraz
- niezmiernie rzadko spotykaną **zabudowę otwartą** tj. rozproszone budynki, pomiędzy którymi występują przerwy.

Zalety zabudowy zwartej to: ocieplenie budynków, wygoda w dogładaniu zwierząt.

Zalety zabudowy zamkniętej to: przede wszystkim obrona przed atakiem wilków, ale także ocieplenie budynków i wygoda w pełnieniu prac gospodarskich. Wady okołów, to: błoto na podwórku powstałe wskutek opadów deszczu, trudności w odprowadzaniu wody deszczowej.

Budynki w zagrodzie można podzielić na trzy typy, a mianowicie:

- chałupy**, która zajmowała centralne miejsce,
- zabudowę o funkcji hodowlanej** (chlewy, stajnie, obory),
- oraz **zabudowę magazynową** (spichlerze, stodoły).

Typy planów chat to:

-**jednotrakty** –były najczęściej spotykane, składały się z pomieszczenia mieszkalnego i zabudowań gospodarczych pod jednym dachem, należały do mało i średniozamożnych chłopów, pomieszczenia usytuowane jedno za drugim, piece był umieszczone dwu stronach sieni ale posiadały jeden wylot kominowy;

-**amfilada** – rodzaj jednotraktu, ciąg kilku pomieszczeń, które są połączone ze sobą;

-**dwutrakty** – składają się z kuchni, komory, izby i sieni, występowały rzadziej, były własnością bogatszych chłopów, pomieszczenia są usytuowane wzdłuż i wszerz; podobnie jak w jednotaktach, piece były umieszczone wsieni ale miały odrębne wyloty kominowe;

-**układ dośrodkowy** – pomieszczenia są położone naokoło pieca.

Komora często była przeznaczana na izbę bo gospodarze wykorzystywali każdy kąt na cel mieszkalny.

Niemal każda chałupa posiadała **ogródek**, w którym rosły kwiaty, drzewka owocowe, znajdowały się tu ławeczki.

Wnętrza mieszkań były charakterystyczne.

Ściany malowano raz w roku wapnem, które barwiono na niebiesko. Efekty ozdobne – motywy kwiatowe, uzyskiwano przez wycięte z papieru, często własnoręcznie wykonane, a po II wojnie światowej, używano specjalnych wałków. **Stragaże** (belki) były drewniane, nie malowano ich, z biegiem czasu ciemniały, ozdabiano je rzeźbieniami, wypisywano na nich datę budowy domu, rachunki za materiały budowlane, prośby o błogostawieństwo Boże.

W każdej izbie stał **piec pomalowany na niebiesko.**

Pod oknem stał **stół i drewniane ławy lub krzesła.**

Na ścianie znajdującej się naprzeciwko ściany wejściowej, były zawieszane **obrazy świętych** – oleodruki. Górna ich krawędź była odchylna od ściany. Były przyozdobione zielenią i kwiatami. Kupowano je od wędrownych obrazników. W izbie stały **szafy** i „**szafki ze szkłem**” podobne do kredensów.

Izba była ozdobiona tzw. „pająkami” – ozdobami zrobionymi ze słomy lub z bibuły.

Materiałem konstrukcyjnym budownictwa wiejskiego było drewno: belki krawężniaki (ociosane z czterech stron), płazy (ociosane z dwóch przeciwległych boków), okrągłaki, ostrokrawężne (ociosane tak, że w środku powstawał przekrój kwadrat).

Niektóre budynki nie mają fundamentów bo **podwaliny** kładziono na ziemni, czasem podsypywano grunt. Później stawiano budynki na **podmurówkach** tzn. kamieniach połączonych gliną lub zaprawą wapienną. W latach dwudziestych wiejskie domy posiadały już wysoką podmurówkę i były podpiwniczone.

Można wyróżnić **dwa typy konstrukcji ścian:**

-**sumikowo-łatkową,**

-**wieńcową;**

-**mieszaną** tj. powstałą z połączenia konstrukcji sumikowo-łatkowej i wieńcowej.

Formy dachów wiejskich chałup to:

-**dach czterospadowy** – najwięcej spotykany;

-**dach naczółkowy** (tj. z **naczółkiem** czyli trójkątnym daszkiem);

-**dach dwuspadowy** .

Dach był pokryty słomą. Najtrwalsza była słoma żytnia.

Słomę mocowano do dachu **żerdką**. Okap strzechy obcinano w celu jej wyrównania.

Okna izb były z reguły małe i składały się z czterech okienek o wysokości ok. 30-40 cm.

W komorze było niewielkie, wycięte okienko.

Drzwi domostw ludzi biednych były niższe a bogatych gospodarzy – wyższe.

Piwnice budowano rzadko.

Typy podłóg:

-glinobitka (ubita ziemia gliniasta;

-drewniana;

-cementowa.

Drewniane domy w celu ich ochrony przed skutkami działania warunków atmosferycznych, bielono wapnem lub szalowano deskami.

Do **ocieplania domów** stosowano: mech, plecionki ze słomy, siano składowane na strychu lub **gacowanie** (przybijanie do ścian desek, za które wkładano słomę lub siano).

Piece budowano z kamieni i gliny później cegły. Części pieca to: piec chlebowy zamykany na blaszane drzwiczki i płyta kuchenna z okapem. Na tzw. zapiecku mogło się zmieścić nawet kilka osób.

W dzisiejszych czasach wiejskie budownictwo drewniane już niemal nie istnieje. Można tylko o nim przeczytać w stosownych publikacjach.

Źródło:

-Grzegorz Biliński, Praca maturalna rok 1977, Wiejskie budownictwo drewniane i jego stan na Ziemi Olkuskiej, Liceum Ogólnokształcące im. Króla Kazimierza Wielkiego, Starostwo Powiatowe w Olkusz, Olkusz.

Oprac. Iwona Rams

